

Szénási Ferenc

Rondó

Szénási Ferenc
(1946, Újpest)
irodalomtörténész,
műfordító

Látod, ha sorsomat nem is, naplóm magányát megosztom veled. Soraimat róva, drága Maggie, gondolatban veled társalgok. Messzire szakadtál tőlem, mégis életem része vagy.

Arcot kellett adnom a fehér lapoknak, és a te arcodat választottam. Szép emlékű kedvesemét, akihez bensőséges hangon szólhatok, ugyanakkor messzi föld lakójáét, aki előtt mindent jobban meg kell világítanom. Javunkra válhatnak az efféle ösztönző fogások. Hogy véletlenül se érzük be szokványos félszavakkal.

Most mégis kételyeim vannak. Nem tudom, természetes bizalmasom lehetsz-e most is, amikor arról készülök írni, hogy anyanyelved gyorsan terjedő itthoni uralma a szabadság új korában is baljós történelmi emlékekkel tölt el. Megszólal-e bennem így is az az oldott, keresetlen hang, amelynek mindedig záloga voltál? Nem bénítja-e majd gondolataimat szerető tapintat?

Mindenesetre belevágok. Naplóm levélműfaja öt éve változatlan, s helyed is megingathatatlan benne. Érzelmi közelségedet talán ellensúlyozza majd földrajzi távolságod. A szükséges többletmagyarázat talán átsegít a szeretet hangfogó gátjain. Fikciónak, mint mondtam, nagy előnye, hogy idegenben élővel társalgok.

Hol is kezdjem hát?

Legjobb, ha abból indulok ki, amit magad is megtapasztalhattál: ösztönös nyelvtehetséggel születtem. A nemzetközi úttörőtábornak hívott, propagandának szánt balatoni üdültelepen minden lakóhoz a saját nyelvén szóltam.

És nem csak azt szajkóztam, ami úszómesteri munkámhoz tartozott – *vigyázz, mély víz, ki a partra, itt tilos fürödni* –, szókinccsemből egy-két barátkozó sztereotípiára is futotta. Az igazi kedveskedést persze neked, a legkedvesebb felnőtt kísérőnek tartogattam, mindennap új bókákat ötlöttem ki, és a tőled tanult pajzánságokat is előszedegettem. Merthogy nő létedre szabadabb és bátrabb voltál nálam. Te ajánlottad fel azt is, hogy éjjelente beszöksz a szobámba. Én valami különleges, kedvező alkalomra vártam, mert féltem, hogy boldogságunkért nagy árat fizetek, azon az álszent helyen éppen a kitiltást kockáztatom. Óvatoskodásom miatt sok szép élményt elmulasztottam volna, szenvedélyes együttléteket, mert – ugye emlékszel – ereidben csöppet sem hűvös angol vér folyt. Legtöbbször kezed is előbbre járt az enyémnél. Érzéki tapintásaival önmagam jobb megismerésére tanított. Nappal azután beszélgettünk kinti dolgokról is, például a két világhérendről, melyek elválasztottak bennünket, s bár te alapjában rokonszenveztél a miénkkel, hiányos angolságomat bevetve többször is megingattalak, megpróbáltalak ráébreszteni, mi rejlik a fennhéjázó cégér, az *úttörő* elnevezés mögött. Ezért volt-e, nem tudom, hogy te a *boy scout* elnevezésnél maradtál, továbbra is ezt használtad a hivatalos *pioneer* helyett, talán nagyobb nyomatékkal is az után, hogy a Szovjetunió kulturális estjén a bolgár gyerekek sűrűn föl pattantak, és kórusban skandálták, hogy *esz-esz-esz-er, esz-esz-esz-er*.

Nyelvtehetségem tehát családi örökség, férfi ágon nemzedékről nemzedékre száll. Nagyapám is könnyedén lerázta a nyelvi korlátokat, miután a Nagy Háború legutolsó napján, százezer-nyi társával együtt olasz fogságba esett. A fegyverszünet hírére mindannyian fölhagytak a harccal, nem tudták, hogy a megállapodás csak a következő napon lép életbe, így aztán könnyű prédái lettek az olasz rohamoknak. Nagyapám még évtizedekkel később is sokszor mesélt fogságáról meg az egész nagy világégeről nekünk, gyerekeknek, kuncogó unokáinak otthon és kuncogó tanítványainak az iskolában; történeteit előbb-utóbb kívülről fújtuk, s érzékletes szavajárását is élveztük, nevetésünket visszafojtva vártuk, mikor jut el a kissé szabadszájú, no meg kissé képzavaros híres mondatához: *eleinte nem volt olyan bokorugró magyar, aki makogott volna taljánul, de aki – mint ő – nem tartotta fülén az ülepét* (nekünk otthon úgy mondta: *a seggét*), *annak hamar belemászott a fejébe az a makaróninyelv*; és a folytatását is ismertük: két-három hónap múlva már ő számított a táborban tolmácsnak. Emlékeit bizonyára jócskán meg is szépitette, mert azzal dicsekedett, hogy fogvatartói sokat adtak a szavára, a végén pedig – ezt mindig mosolyogva mondta – a falubeliek már haza se akarták engedni. Mosolya mögött most, utólag huncutságot sejtek, mert hát azt is elárulta egyszer, hogy a falubeli családoknál, ahová a hadifoglyokat munkára adták ki, közel kerülhetett a *bögyös-faros* parasztlányokhoz is, márpedig az én tanító nagyapám fiatalkorában nagy széptevő hírében állott. Egy szó mint száz, a helyi lakosságtól – talán a *bögyös-faros* parasztlányoktól is – olyan szépen megtanult az ottani olasz tájnyelven, az öröktől meg az országos nyelven is, hogy azután idehaza, a húszas években, amikor iskoláink a német mellett franciát és olaszt is tanítani kezdtek, egy ideig kisegítő olasztanár lehetett.

Apám előtt is megnyílt a történelmi alkalom, hogy próbára tegye nyelvi talentumát. Nagyjá-

ból egy emberöltő múlva, az újabb nemzedék nagy háborújában ő is fogságba esett, s kéretlen nyelvi kurzusát a fagyos orosz tájakon, egy munkatáborban végezte. *Hólod, maróz, ljod* (hideg, fagy, jég), ezek a szavak tolakodtak ott legelőször a fülébe, mondogatta idehaza sok-sok évvel később, ha együttérzően bár, de kényelmetlenül faggatták, és végképp mondanía kellett a fogságról valamit. Azazhogy a *ljodot*, tette mindig hozzá, már előbb megismerte, mert előfordult, hogy a harcok szünetében tejet akartak hozni egy közeli faluból, és fagyott állapotban kapták, jégdarabokban, zsákokba dobálva. Ma, felnőtt fejjel az az érzésem, hogy ezt a színes epizódot is csak kibúvóként hozta elő, nehogy a lényeges dolgokról kelljen beszélnie. Mert ellentétben nagyapámmal, ő sosem mesélt nekünk a fogságban töltött évekről, és én ártatlan gyermekként sokáig azt hittem, hogy mint mindig és mindenben, ebben is a maga szokásos módján szűkszavú, és csak jóval később értettem meg, hogy óvakodott az átélt megpróbáltatásokról beszélni, mint ahogy később arról az öt napról is hallgatott, amelyet egy-két évvel hazatérte után egy mondvacsinált ügy mondvacsinált tanújaként az itthoni államvédelem hírhedt fogdáiban töltött. Csak felnőtt fejjel jöttem rá, hogy aki efféle helyekről szabadult, azt búcsúzóul is alaposan megfélemlítették, eszébe ne jusson elmondani, amit átélt, különben könnyen visszakerülhet. S akit egyszer oda vetett a sors, annak jó oka lehetett, hogy higgyen a fenyegetésnek. Így aztán anyámon és talán egy-két közeli rokonon kívül senki sem hallhatott apám fogolyéletéről. Igen, tudom, nekem kellett volna szóra bírnom őt. Később. Amikor már elég érett voltam ahhoz, hogy egy-egy pillantással értésére adjam: mostantól férfi őszinteséggel beszélhetünk. De mint sokan mások, a legtöbben, majdnem minden fiú, elszalasztottam a szóra bíró pillantásokat. És mint sokan mások, a legtöbben, majdnem minden apa, ő is élete végéig cipelte bentrekedt titkait.

Igen, kitaláltad: apám is kiségitő nyelvtanár lett, miután hazatért. Akkoriban már kötelező tantárgy volt nálunk az orosz nyelv, és a sűrű szaktanárhiányban az iskolák kapva kaptak apám hiteles orosz tudásán. Így történt, hogy ő, a nyelvek született barátja, egy más után két nyelvet is kényszeredetten tanított, a háború során meghasonlott a némettel, az orosz pedig ki tudja, miféle emlékeket mozgatót meg benne.

Engem mégis nyelvtagozatos gimnáziumba íratott. Megbocsátott a történelemnek, és újratámadt derűlátással remélte-hitte, hogy tanult nyelvemmel én örökre jó viszonyban maradhatok. – Hamarosan az angol lesz az új eszperantó – terelgetett anyanyelved felé, s bár indoka nagyon is helytálló volt, ma már tudom, hogy nem kis részben személyes érzelmek vezették. Ha már az orosz elhagyhatatlan, gondolta, mellette legalább ne olaszt vagy németet tanuljak. Az angolokkal rokonszenvezett leginkább, sőt, a háború vége felé egyenesen messiást látott bennetek, mert a kétfelől szorító barbárság sájtujában ő is, mint akkor már egyre több felelős vezetőnk, civilizált megszállóra vágyott, és rólatok, távoli angolokról ábrándozott. Én azonban, a háború utáni évek szülötte, már nem élhettem át ezt a történelmi kényszerrokon-szenvet, őszinte hittel megéltem viszont a kamaszlázadást. Ellenszegültem a családi hagyományoknak, s megtagadva nyelvtelhetségemet, konok elhatározással tornatanár lettem. Látod, anyanyelvedet hamarabb elárultam, mint élő valódat. Legalábbis így summázhatom, hogy ha rád gondolkodom.

A sors azonban, úgy látszik, nem kíván büntetni árulásomért, sőt most, egy-két évvel a berlini fal leomlása után soron kívül megnyitná előttem a nyelvtanári pályát. Még hozzá – mondhatni, igazságtalanul – fogolykurzus helyett szabadon szerzett pótdiploma útján. Iskoláink-

ban ma már nem kötelező az orosz nyelv, helyette is nyugati nyelv választható, s a szükséges új tanárokat rövidített egyetemi szakokon képezik. – Éppen ilyen nyelvzszeniknek valók – nevetnek rám a tanártársaim.

Óvatos hittel írom le, hogy most, csúfos huszadik századunk megszépülő végén magam is úgy érzem: túl a kamaszlázadáson, felnőtt fejjel, felszabadulva a társadalmi kényszerek alól, immár jó szívvel elvégezhetem az angol szakot. A korhoz illő rövidítettet. Dacos kitérőm után visszatálhatok természetesebb énemhez. Vállalhatom a családi hagyományt. És mégis... Mintha a fátum figyelmeztető táblát állítana elém: „Vigyázz, bár a maga boldogabbnak ígérkező módján, a történelem önmagát ismétli, fordulat utáni, ismerős útját kínálja neked is, nagyapádét és apádét. A kiségitő nyelvtanárít. Elsodorhat a benne rejlő évszázados tehetetlenségi erő.” Túlérzékenység, mondhatnád, vagy annál is rosszabb: közönséges babona. Lehet. Csak hát, kedves Maggie, akinek sarkában nemzedékek óta görög végzet jár, annak hite óhatatlanul meg-inog, megfogyatkozik, és könnyen maga ellen fordul. Lélekmérgező kétkedésbe csaphat át. És mi tagadás, általánosításba is. Mert családi krónikánkba én a velem egy időben élők mindegyikét bevonom: Kárpát-medencei önmagunkat mind-mind örökös kiségitő nyelvtanárnak képzelem. Sőt, a jelenbe tolakvó múlt képtelen aggályt kelt bennem: *vajon az okozat nem idézheti-e elő magát az okot?* A szabadon választott, önfeledt nyelvtanulás nem hozza-e el a nyelvtanulás ránk nehezedő kényszerét? Úgy, ahogy a dohányzás is nikotinfüggőséget teremt. Vajon a kiségitő nyelvtanárok országa előbb-utóbb nem egy újabb nyelvtanuló fogolytáborra válik-e? Amelyet, meglehet, éppen egy világnyelv egyetemesen szövődő kordona fog körül?